

בשורי קריאה ופגישה

מאת עזריאל אוכמני

מוטיב ארכייהודי

אם נבוא להתחקות אחר המידות המפרנסות את "אגודת" למאכס פריש, נמצא, כי היא אחת ויחידה בלבד, היא מידת הדין. אפילו אותו נופך של ציניות וגרוטסקה המתלחח בכרגיל למחזות הרומים לו ברוח, כמחזותיו של דירנמאט או ברכט, והבא לדרך במשהו את חומרת המחח המר ראלסטי המהמה בהם, כאן הוא חסר לחלוטין. דובר אמתו של המחבר אינו אפוא כאן קרובו של השוטה השקסי פריאני, אלא אופלייה. "דם, דם, דם בכל מקום", רואה בארבלין צל "לח" הטרור, ותמנה: "מדוע אינכם הולכים הביתה, כולכם, ונתולים את עצמכם?" כך: כולכם.

משמע: דין, דין חמור בלא שום רתיון. כך במוטיב המישני של המחזה, נומר: "החברה וההיסטוריה"; או: "המליצה והמציאות", ששיאו בתמונת אנדרה עם כיבושה הראשי שלו, מוטיב ודך בעיקר במוטיב הראשי שלו, מוטיב יהודי, ארכייהודי עתיק, נומר: "אומות העולם וכנסת ישראל". כך במפורש: לא בורות אנשים פלונית ביחס ליהודי פלוני, אלא כל "אגודת" באשר היא וה"תפוצה" שלה בעימותם עתיקים: שבטים ואבים, מזה, ושהי ישראל, מזה. והסיום גם הוא מציח איוב-דורות: עקידת השם. "איפה הייתם האב בנדיקט, כשלקחו את אחי כמו כבש לסכין, כמו כבש, איפה הייתם?" שואלת בארבלין שאלה שאין להם שובה. המחזה אינו טומן בתוכו שום מוצא שהיה בדיהומן הפרוש על המחזה, וזה של התרחשות המאורעות וזה שלאחריה, ויוקנם של בניאגורה אחד הוא. העלילה חושפת רק את דמותם המצוייה, אך אין גם בה, טראגית כפי שהיא, להתחבית בהם צמיחה. "איני

אשם, שהדברים הגיעו לידי כך", יב טיחונו האנדוראנים שנים לאחר התרחש שות העלילה וישובו לשאנונותם. סוף המחזה הטרון אינו אפוא סופו של החזון הטראגי, ואותה הסיטואציה עצמה נמשכת והולכת — נכון, מי שעה רק בכוח, אך ברור: מהשתנות התנאים תשוב ותצא גם אל הפועל, כך פתוכות זו בנו העלילה שלנגלה והעלילה שבמוח-צפוי על דרך היגוני.

אין שם נומר, כי נרמז פתרון באורחם דברים נרעשים של אנדרה אל ה"כומץ": "אתה נוצרי במקצועך, אבל אני יהודי מלידה, ומשום כך אני מתכוון להגר?"

הנה: בנרותו העצובה של אנדרה אל ה"יהדות" שבגורל מבשילה במ"ה הירות הקרקע בוער תחת הרגליים. — להספיק! להספיק להינצל! — זו הבעייה כולה.

שינויים וקבע או: עוד פן

אחד של הבעייה

לפני כנה חודשים בא עם קבוצת סופרים פולנים לביקור בברית-המועצות אדולף רודניצקי. כך נשתלשלו הדברים, שהמספר הפולני, ממוצא יהודי, הגיע לשם לראשונה רק בסוף השנה, שחלפה, והתרגשותו מן הפגישה עם עיר-בירה הסוציאליזם הנבונה, מר בנת. בנשף שנערך לכבוד האורחים בבית-הסופרים שבמוסקבה דיבר רודניצקי על הלידה הספרותית, על ה"נוצר המלא תמיד ספקות, המחפש תמיד משהו. מסתבר מדבריו, כי הוא עצמו טורח ענישו להעניק לסיפוריו "צורה סינתטית". סיפוריו החדשים, אמר, הם "מין ספור סינתטי, ריאליסטי ועל-ריאליסטי כאחד".

בכתבה העת הסובייטי "ספרות סובייטית" (מהדורה פולנית, חוב, 1.62) מפרסם סרגיי לאריין רפורטאז'ה נר-כתב, אודה מאוד כלפי הסופר, שבמשך כל אותה תקופה ארוכה המכונה "התקופה הסטאלינית", היה מאוד לא-מקובל על החוגים הרשמיים. משמע יש, יש שינויים. ואף-על-פי-כן, מסתבר, כי לא בכל התחומים. הבה נתבונן איך פותח ס. לאריין את רשמיו: "בבת-אחת היכרתי את הפרוץ פיל החד, האופייני, הידוע מצילומים, רישומים וקאריקטורות, המתפרסמים תכופות בעיתונות הפולנית, פרופסור של מחבר "לא-הובה", "דפים כחור-לים", "ארוסה של ביאטה", ולכאורה פליאה היא: בעל-הרשימה מוצא לנכון לפרט את הספרים, שספק פוזיציה קיימת הם במיפעלו של המספר הפר-לני, ספק רק תמרוצים בדרך, ואינו מוצא לנכון לפרט ספריו, שברר, פוזיציה קיימת הם. הנה, למשל, אסר פתיספורי הגודעת "שקספיר"; הנה, למשל, הרחבת האסופה (709 עמודים) "ים חי ומת", שיצא-לאור בכמה וכמה מהדורות וביצרו את מקומו של המספר בכותל-המזרח של הסיפורת הפולנית של לאחר-המלחמה, כגדול רושם רשר מות "תקופת הכיבושים".

המשתף שבספרי רודניצקי שהיו על-מזל עזריי בעל-הרשימה, שעניין כולם סבלותיהם של יהודים במסלול-הנאצי, לא אלה שהם חלק מסיפול-אומות רבות, אלא מארטרולוגיה זו הייחודית, הנבחרת, היגונית-בוודת. הנה שאמרנו: יש שינויים אלא שלא בכל התחומים. למשל, בכתבה "התקופה הסטאלינית", ימי זוהרו של הווארד פאסט שם, תורגמו לרור-סית כל ספריו להוציא את ספרו "האומה שבה לגבורה", וביה של יהודים (הסטייה לאומנית), וביה מים שלאחר תקופה זו מועלים על גס אפילו ספריו "הפסיכולוגיסטיים" של רודניצקי, ואילו לספריו המעלים לייסורים של יהודים יפה ההשקפה (מן הסתם "סטטיה לאומנית", וע' עניין השיר "באבי יאר" ליבטור-שנקו).

★

"ספרות סובייטית" מביא בחוברת שלאחר הג'ל שיחה עם עורך כתב-העת החדש ביידיש, "סאָוועטיש הייט" לאנד", המשוור אהרן ורגליס. הי עורך מספר על תוכניות במתו, ובין השאר אומר: "בכוונתנו לפרסם בכתב-העת שלנו יצירות סופרים מתקדמים מחו"ל. — — — מעברית נתרגם שירים של אלכסנדר פן, חיה קדמון ומשוררים אחרים — — — ביידיש, אחד, מסביב ל"סאָוועטיש הייטלאנד" מתרכזים והולכים בהורגה כל המשיר-רים והמספרים היהודיים המתקדמים של העולם כולו".

"של העולם כולו" — הרי שבכל זאת שינוי: הד-הן של קול עם אחד שוב פועה ומבקיע, ואם גם, לפי שעה, במאונס. שעדיין טורח מאוד א. ורגליס לאבטח עצמו מכות "הפר-סונאליה" של הכותבים בבמתו.

כתב-העת ספרותי רוסי אינו חושש לפרסם, נומר, שיר כ"באבי יאר" לייב-טושנקו; נומר, יצירה מיצירות המינג-וויי, או פוקנר, וכיצאי בסופרי העולם, שגדולתם כשרונם; ואילו עורך "סאָוועטיש הייטלאנד" זקוק עוד בראש-ובראשונה דווקא לכרטיס-החבר של סופריו!

שתיים-שלוש שורות תמימות כאן, שתיים-שלוש שורות תמימות כאן — והבעייה היהודית ממצצת בעיניה ה"עצבות-עייפות".

ערכים ונכסים

לאחר הפסקה ממושכת חזר נתן א. לכתוב את "הטור השביעי" שלו ב"שורות קצרות ובמחורה. וכורכו, מושך על חרוזיו לא מעט חוסים של חן. ואולם המעיין בהם יגלה לתמהונו, שיותר משהם קרובים מפנימם לשירי "הטור השביעי" משלפנים, אותם שהם ייחוד ברור בספרותנו, הם קרובים למאמרים, אותם שהם מנופה המצוי של עתונותנו המסויימת. מסתבר, שח-רוז ומישקל וחלוקה לבתים אינם בסופו של דבר אלא עניין שבקונבנציה, אך בשום פנים לא עניין ערכי.

הוויכוח בין המשורר ובין ה"פרופסור" נמשך מאז ימי "הפר-שה", וראו פליאה: תרח' הדור קרב בכוחות לא-שוים שבין הקלילות הפיוטית הפוזונית ובין כובד-ההילוך של ההגדרה העיונית, מתגנב ספק אם תצפון הוא דעויה לצד המשורר.

בפסוקים "ערכים ונכסים" ("דבר" 23.3), שעניינו הקרוב הפעולה בגור קייב ועניינו הרחוק הוויכוח התוצה מגמת מציאותנו, גורר נתן א. את המילטט של יישוב-ספר העומד "בין פגזי סוללות שטוחות מן הרכס" ואת ה"חיל הגח" אל אל אש הפר-צרת לועה / וגורר בתוכה את רעיו בחילה על גחון ועל ברך" להיות דוברי דעתי בפולמוס. אין להכחיש: סוענים נאמנים מצא לו נתן א., ר-אע"כ כ"ה שחכנע, שהרי, המקלט והחיל שרירות כאן ותמיקה. המקלט והחיל בחלוקידעות — הללו! הו, לא הללו ודאי "מהות ערכית מוחלטת" וראויים הם בלא פיקפוק — מכל-מקום אליבא דמי שמבחין בין ערכים ובין נכסים — לא רק לציון "שתיים בערך" אלא לציון מלא של "המש" בערך" בלא לגרוע ממנו אפילו תג אחד. ועם זאת חבל שנתן א. הקל ממלאכתו וגרר דווקא את אלה לשירו ולא את עצם העניין, אותו ואת הכרחיותו. והי שגו ודמיו. שאילו עשה כן, יכול היה עוד להתברר, שלא רק שאין לו, לזה, ציון ברור דווקא במעלת הערכים אלא שבקושי-בשום מטפס הוא אל "שתיים בנכס".

עם הארון המוטס

...השתוקקת הנפש? כיסופים — עד כלות! ורק ייסורים אין היא שווה, כנראה, היא מלכת-ליבם. אפילו את ייסורי גילגול-המחילות אליה דואגים הם לחסוך מעצמם. כן — הסעיף המצוה לקוברם באדמת-אבות אינו נש-כה, חלילה, מצואותיהם, ורק הסעיף המצוה לחיות בארץ אבות, הוא שחסר מספר-חייהם.

ציונים אינטגראליים ועברים אינט-גראליים-שבאינטגראליים, מתיירים הם בה כל כמה שנים חודש-חודשיים; כפנסיונרים הפטורים כבר מדאגות פרנסה יושבים בה אפילו כמה חוד-שים, נלהבים ונסערים למראה-עייניהם, אך תמיד נמצא להם עוד איוה עניין נכבד אחד האונסם, ממש אונסם, לשוב לשם על-מנת להסדיר, ולאחר מזה שוב לא יהא שום עיכוב: ברור, ברור, יבר-או, ישתקעו, יבנו כאן חיייהם, שהרי זה תלומם, כידוע, משחר-ילדותם, אלא...

(המשך בעמ' 6)